

Töredékek az abrudfalvi kir. kincstári uradalom erdőségeinek történetéből 1848 előtt.

Az abrudfalvi uradalom fekszik alsó fehérmegyében, s kiterjed Abrudfalva, Bucsum, Kerpenyes és Muska falvakra; ezekhez tartozott Zarándmegyében Bucsesd, melynek 905 hold területtel bíró lombfa erdeje 1866-ban, (a nevezett megyének Magyarországhoz történt csatoltatása következtében) az aradi erdőhivatalba kebeleztetett be. Ezen uradalom erdőségei régi idők óta kizárólag a bányászat, és az avval foglalkozó népesség számára voltak fenntartva, s azokhoz a bányamivelés kizárólagos érdekében még a V u r s nevű fenyőerdő is csatoltatott, mely az előtt a topánfalvi uradalomhoz tartozott volt és Szohodol község határában fekszik.

Ezen erdőségek kiterjedését a következő táblázat mutatja:

K ö z s é g	Lomberdő		Fenyőerdő		Vegyes erdő		Összesen	
	hold	'	hold	'	hold	'	hold	'
Abrudfalva . . .	5195	1285	8	—	358	345	5562	30
Bucsum	2136	251	1935	1528	2760	945	6832	1124
Muska	339	215	548	1440	4	640	892	695
Kerpenyes . . .	849	844	5	1000	8	200	863	444
Szohodol	—	—	627	—	—	—	627	—
Összesen . .	8520	995	3125	768	3131	530	14777	693

Ezen erdők egy négy négyszögmértőföldnyi, háromszög alakú területen vannak elosztva, mely háromszögnek északi csúcsát az aranyos folyó érinti a muskai határon végig folyó Valea Ruzsinaszi és V. Stefanci patakok beszakadásainál; délnyugoti csúcsát régebben a bucsesdi erdők, most a Zaránd megye határát jelző Vulkán nevű mészszikla képezi, szürkés fehér, meredek falaival, mint óriási, távol vidékekre ellátzó határkö; délkeleti csúcsánál pedig a bucsumi határszélt képező, és a világhírű Detonátától nem messze eső Nyegrileásza hegy emeli fel magas hátát. E háromszögnek csaknem közepét foglalják el Ábrudbánya,

Verespatak és Korna községek, melyek nem tartoznak a kincstári úradalomhoz s melyeknek határai mintegy 5000 hold kaszálót s legelőt, és 1000 hold szálas és cziheres erdőt foglalnak magukba, mely utóbbiaknak mintegy $\frac{3}{4}$ -része magánosok, $\frac{1}{4}$ -része pedig a községek tulajdona.

Ha valaki egy figyelmes tekintetet vet az abrudfalvi k. erdőgondnokság felügyelete alá adott úradalmi erdők térképére, meggyőződhetik arról, miszerént a népesség szaporodása által előtérbe szorúlni szokott birtok-terjesztés (erdőirtás útjáni foglalás) folytonos küzdelemben volt a bányászat fenntartása iránti érdekekkel; mert bár az egész terület erdei ma már nagyon, de nagyon is szétszaggatva vannak, mindazon által ha azon egyszerű okoskodás, hogy az erdők elpusztítása a bányászatot, s ennek tönkre jutása a vidék összes népének kenyérkeresetét tenné semmivé, a népben tényleg nem élne: nem lehet képzelni oly népnél, a milyenné a közel multban vált a körül lakó népesség, s az erdészet azon mostoha állása mellett, a milyenbe jutott az 1848-an innen, hogy ne lett volna képes Abrudfalva az ő 5, Bucsum az ő 6 praediumával, továbbá Kerpenyes, Muska és Szohodol, ezen erdőrészeket annál is inkább semmivé tenni, minthogy a hegyi lakók szokása szerint a nevezett községek lakóinak házai és telkei majd minden erdőrészt körül keritenek, azokba minden irányban beszögellenek, a mi a felügyeletet szerfelett nehezíti, és a lopások elkövetésére lehető legnagyobb tért nyújt, míg az elorzott faanyagok gyors elhelyezésére Abrudbánya és Verespatak nagy tűzifa-, Verespatak, Korna és Bucsum nagy bányafa-, és a volt jobbágy községek épületfa-szükségletőknél fogva, legjobb alkalmat nyújtanak.

Nem lehet tagadni, hogy az 1848-ban hirdetett kommunisztikus eszmék, az azon inneni igazság szolgáltatási rendszer, s különösen a bányászat hanyatlása miatt más foglalkozás után látni kénytetett bányamunkásoknak életök fenntartására való törekvése, ne okozott volna az uradalmi erdőkben rendkívüli károkat; mindamellett ma még ott állunk, hogy ha elegendő figyelem fog fordíttatni a birtokviszony kitisztázására *), s a rendezett birtok fenntartására; ha a politikai hatóságok

*) Mi fájdalom az erdélyi kincstári erdőknél miüddig elhanyagoltott!

részéről ezen törekvés kellőleg támogattni fog, és ha a kormány a bányászatot észszerűen istápolni fogja: sikerülend az erdőkben véghez vitt pusztítások nyomait eltörölni, és azokat oly állapotba hozni, hogy képesek legyenek a népesség szaporodásával is fedezni a szükségleteket, valamint élelmet nyújtani azoknak, kik fuvarozással, vagy fafaragással foglalkoznak.

Igen kívánatos volna a jelen uralkodó viszonyok megérthetése végett az úradalom történetét megírni; de, fájdalom, az 1848—1849-diki szomorú catastrophák alkalmával úgy az úradalom, mint Abrudbánya városa, és minden magánosok levéltárai semmivé lettek.

Legyen szabad azonban megkísérteni, egy kis vázlatát adnom e történetnek.

1556-ban a zalathnai úradalom, mely alsóra (jelenlegi zalathnai), közbelsőre (abrudfalvi) és felsőre (topánfalvi) volt felosztva, a gyulafehérvári káptalanra íratott át, s ezt a káptalan 1615-ben még Fehérvár vagy Alba-Julia nevezet alatt mint tiszta úradalmi birtokot (pura fiscalitas) használta. 1715-ben Mártonfi György és Zalay báró Sztojka Zsigmond püspökségük alatt a közbelső zalathnai, vagy is abrudfalvi úradalom a fehérvári káptalan birtokától a bányászat emelése tekintetéből elszakított, s az óta mindig a kir. kincstár kezelése alatt állott.

Egy időben maga a szép szabadalmakkal ellátott Abrudbánya is jobbágy-községe volt az abrudfalvi kincstári uradalomnak, a mig Abrudbánya csatlakozva Verespatak és Korna községekkel, jobbágyi tartozásuk fejében 1 font poraranyat fizetni kötelezve magukat, urbéri tartozásuk alól menekültek. E font por-aranyat Abrudbánya a két községgel együtt 1848-ig pontosan fizette.

Mikor történt a megváltás? arról aligha ma a károlyfehérvári káptalan levél tárán kívül valahonnan felvilágosítást lehetne meríteni. Abrudbánya városa levéltárában létezett okiratokból olyasmit lehetett kivenni, mintha Robert Károly király 1325-ben emelte volna Abrudbányát a szabad és kiváltságos városok sorába. Ugyanis létezett ott tőle egy adománylevél, mely adománylevelet valamint Zsigmond, úgy Mátyás király is megerősített. Az pedig már köztudomásu dolog, hogy Abrudbánya, mely-

nek Verespatak és Korna praediumai valának, mint kiváltságos szabad bányaváros 1494-ben és 1508-ban aranyváltói hivatalt kapott, mely kiváltság 1518., 1530., 1557., 1579. és 1740-ben megerősítéseket nyert.

Abrudbánya és társközségei példájára később (talán 1700 körül) Abrudfalva, Bucsum és Kerpenyes községek egymással egyesülve kötelezték magokat váltságdíj fejében évenként 1 font poraranyat fizetni. Ajánlatuk elfogadtatott, szabadalmat is nyertek; de nem lévén vezetőjük, mint Abrudbánya és társközségeinek, vagy ki tudja mi más oknál fogva, kötelezettségeket évek során keresztül elmúlaszták teljesíteni, míg tartozásuk annyira nőtte ki magát, miként előnyösebbnek tarták a jobbágyi jármat ismét nyakukba venni, semmint a tartozás lefizetését magukra vállalni.

A kir. kincstár miután az úradalom igazgatását kezéhez vette (némelyek szerint) belátva, hogy a szolgálattételre köteles munkaerőt felhasználni kellőleg nem tudja, vagy meg lehet tán épen a fennebb említett kötelezettség műlasztás vitte a kir. kincstárt arra, miszerint egy vegyes bizottmány kiküldését eszközölte ki, melynek feladata a jobbágyi viszony rendezése leendett. E vegyes bizottmány vezetői Kibling és Hutter voltak, kikről Hutter és Kiblingféle bizottmánynak nevezetett.

E bizottmány a szolgálattételt illetőleg, egyezményre lépett az úradalom jobbágy-községeivel.

Ez egyezményt tárgyaló kötlevel kötelezte a jobbágyokat minden ígás napszámot, mit robotban tenni kötelesek lennének, egy pengő garassal, — minden kézi napszámot pedig egy polturával megváltani; s így egy ökrös ember az ő 52 napszámát 52 garassal, a gyalogszeres pedig 52 polturával tartozott évenként megváltani.

E robott-díj mellett köteleztettek a jobbágyok „az úradalom határán belől minden a bányászat mívelése körül szükséges erdei munkát, (ölfa vágást és hordást, szénéégetést úsztatást sat.) valamint az úradalom fuvarozásait (pl. a raktárok ellátását borral és gabonával) bizonyos megállított, *de az idő-viszonyok változása alatt változás alá esendő díjakért végezni.*“ Mennyi ideig örvendhetett a két fél, t. i. a földesúr és a jobbágyközségek

e megállapodásnak, azt adatok hiányában, kimutatni nem tudom; de hogy nem sok időre el kellett kezdődnie a czivakodásnak, azt egyes események fenn maradt emléke bizonyítani látszik.

Ezen évek során át folytatott czivakodásnak eredetéről két különböző vélemény vagyón.

Az egyik a köznép száján forog s ez az: belátva a nép, miszerint reá nézve előnyösebb a jobbágy igát felvenni, semmint a roppant összegre nőtt váltságdíjt meg fizetni, a robotot zúgolódás nélkül több nemzedéken keresztül tevé, mígnem egy bucsumi ember, Petrinka, hivatalára nézt hegymester (Bergmeister), felleplezte halála óráján, hogy nála a gerendázat hasadékaiban egy nevezetes íromány lenne elrejtve. Ez íromány nem volt más, mint a felszabadításukról szóló eredeti oklevél.

Ahogy ez oklevél kezükben volt, megkísértették ennek alapján szabadságukat vissza nyerni; nem gondolva arra, mi lehetett az ok rea, hogy ők a jobbágyi járom alá vissza estek.

A czivakodások eredetéről való második, a felvilágosodottak nézete oda üt ki: hogy bár meg volt állapítva az egymás iránti tartozás, a kötlelvel egyik legnevezetesebb pontját nem vették elegendőleg figyelembe, t. i.: a jobbágyokat kényszerítették (miután az úradalom határán belül nem volt elegendő munka) a kir. kincstár részére egyébűtt tenni le a szolgálatot; továbbá: az eredeti munkaár-szabályon soha változtatás nem történt, ha bár idő haladtával a munkabér más helyeken változott is.

Akármi lett légyen is eredete a czivakodásnak, annyi áll: hogy amíg egyik félnek bosszuságot, s a másiknak nyomoruságot, mind a két résznek roppant összegre rugó kiadásokat okozott.

Ha meg volt egyszer a kovász, mindig találtattak álapostolok, kiksaját érdekekre dolgozva, azt éleszszyć, — kik a népet kényes oldalán találva, nyomoruságra vezették azt mindannyiszor.

A felszabadítás és az erdők visszakapása reményével biztatta őket pl. Sofron az Oláhországi barát is, ki a rom. kath. vallással való egyesülést megakadályozni jött volt Erdélybe be. Ezzel biztatta Varga Katharina (e század 5-ik tízedében) kinek élhetőségre és — ha igaz — valami fontos perének folytatására kellett módot szereznie.

De fordult elő eset, hol vidéki paraszt ember állott az élre, s vitte a dolgot oda, miként a kormány kénytelen volt katonai erővel rendre útásítani a népet.

Három katonai végrehajtásról maradt fenn emlékezett: egyik 1790 körül, a második 1819-ben és a harmadik 1837-ben történt.

Az 1837-ki katonai végrehajtás (Militär-Brachium) okozói, illetőleg az ellentállás szítói bucsumi Zsurka Dumitru Voda, Czandreu Todoszie, és abrudfalvi Szimina (Csóra) Ilia voltak; de a háttérben állottak kormányzéki, megyei és még kincstári hivatalnokok is, mint izgatók (a többi között egy Csernátoni nevű enyedi ügyvéd). Ezen alapostolokat a nép jól fizette, s tanácsaikra Bécset is megkeresték többször.

Ha csupán a kincstár iránt tartozó kötelesség forgott volna szőnyegen, talán elnézte volna a közigazgatósági hatóság a nép kihívó magaviseletét, de miután ők (a bucsumiak keze között lévő, az 1607-ik évben Rákóczy Zsigmond fejedelemsége alatt kelt kiváltság levélnél fogva) magukat Abrudbánya- és társközségeivel egyenjogosultaknak érezték: a megyének is megtagadták az engedelmisséget. A per ellenök hosszasan folyt. Zsurka-Dumitru, a fő izgató, a per folyama alatt meghalt.

A katonai végrehajtásra ki volt küldve egy Wieser nevű százados 4, vagy 6 század gyalogsággal, s egy osztály lovassággal, Pócsa parancsnoksága alatt.

A mint a katonaság oda érkezett, a hol a bucsumi út B. Cserbu torkánál betér B. Szát felé, találta az, az útban kirakva (zárvonál képében), a bányamivelés minden eszközeit, melylyel hihetőleg foglalkozásukat akarták jelölni. E jelvények felébe volt helyezve kiváltságlevelüknek a fejeérvári káptalanból kivett hiteles másolata, vagy mások szerint egy kapán nyújtotta azt át egy bucsumi ember Wieser századosnak, melyet ez a kapáról kardjával levert. Erre egy bucsumi, vagy a százados, vagy a Pócsa lovának kantárját megragadta, mely tény a húszároknak jelül szolgált a nép közé rohanni, azt kardlapozni, s Bucsum-Szátba kergetni, hol számtalant elfogtak, egy udvarra bezártak, s az ügyben nyilvánított maguktartásához mérve, mérték reájuk a 25-től 100-ig való botütéseket.

Bucsum-Szátban a katonaság néhány napig mulatott, — feladata

lévén tovább is hatolni; de a százados kiszállván vizsgálatra, belátta, hogy a hegy tetejét ellepő nép a Piatra Iuj Kalimánnál lévő szorosban bajt okozhat, s így jobbnak tartotta Abrudfalva és Kerpenyes községekbe vonulni. Az Abrudfalviak Szimina (Csóra) Ilia vezérlete alatt ellent akartak állani Abrudbánya határán, a mire az akkori városi főbírótól Csora Ilia engedélyt is kért, mely megtagadtatván, a katonaság bevonulása elébe semmi akadályt nem mertek többé gördíteni, s azon percztől fogva a végrehajtás és a kötelességre való vissza térítés minden akadály nélkül ment véghez.

Jellemző az akkori időviszonyokra nézt, hogy a katonaság (Abrudbánya kiváltsága erejénél fogva) engedélyt kért a város előljáróságától a városon való keresztül vonulhatásra, mit meg is nyert; de azon kikötéssel, hogy a város határán belül szünjenek meg dobólni.

A szenvedett vereség, s a főbbeknek súlyos börtönnel való büntetése lehűtötte a nép vérét; mígnem néhányan a remélni meg nem szűnő nép közül Brádon Varga Katharinával találkoztak, a ki ügyök állását magának elbeszélteté, ennek védelmét magára vállalá, s a kimaradhatatlan sikerről annál inkább jót mert állani; mivel (nyilatkozata szerint) több bécsi herczegi családdal rokonságban áll. A nép hitt neki! Rendes szállását Bucsumban tartá, s ha Abrudbányára, vagy egyébüvé mozdult, egész sereg testőrző kísérte. E sorok írója maga is látta őt Abrudbánya piacznán hétfőnként 40—50 fedetlen fejű oláhtól kísérve sétálni.

Ki volt tulajdonképen ez a Varga Katharina, és mi vitte őt reá a nép perének folytatását magára vállalni; azt mind e mai napig meg nem tudhatám!

Némelyek állítják: hogy egy köhalmi kerekas hátra maradtott neje lett volna, s hogy valami fontos perének folytatására nem lévén költsége, e miatt vállalta volna magára e szerepet, — mások kalandornőnek hiszik, ki a nép hivékenységét család végett akarta kiaknázni. — Akár mint lett legyen is a dolog, annyi áll, hogy egy párszor Bécsben tekintélyes helyeken megelőzőleg fogadták őt, s a vele ment kíséretet; mígnem a kormány közegei — rendetlenség kitörésétől félye, — közbe nem léptek. Ekkor — tán a 3-ik vagy 4-ik bécsi látogatásuk alkalmával, —

az egész követséget per sub (magyar nevét nem tudom) küldötték vissza Bécsből egész Brádig, hol vesztegetés, vagy szökés által sikerült nékiek őrleiktől szabadulni, s mint jó sikerrel járt követség diadalmasan vonulni be községeikbe.

Mondám előbb, hogy a kormány közegei is már veszedelmesnek tarták Katharinának működését, s e miatt elfogatására mindent elkövettek. — Legelőször fel volt híva a megye; de ez vagy nem akarta elfogatni, vagy nem tudott nyomára akadni; mivelhogy ő még az úradalmi hivatalnokokkal való összejöveteltől is tartozkodott. Egyszer a kormányzék egyenesen Abrudbánya hatóságát szólította fel a Katharina befogatására, azon okból; mert tudomás szerint Katharina gyakran megfordult a városban; mire a város előjárósága azt felelte; hogy „ő nekie a nevezettel semmi baja nincsen és szomszédait, kikkel eddig békeességben élt, s kik Katharinát mint szemők fényét őrzik, magára zúditani nem akarja.“

Az ügyek illetén állása alkalmával b. Saguna András (ki ez időben püspöki vicarius volt) felvállalta a Katharina befogatását.

Az 1848-ik év ó náptár szerinti Vizkereszt napja előtt való esteve Saguna felkeresé Abrudbányára jövet, a bucsum-cserbuli erdőcsőszöket, s megparancsolá, hogy még azon éjjelre minden úradalmi erdőcsőszöt berendeljenek az ispányhoz. A parancs pontosan telyesítettett, a csőszök még azon éjjel kikérdeztettek Katharina jelenlegi tartozkodási helyét illetőleg; de senki közülök arról számot adni nem tudott.

Más nap Saguna maga mellé vevén az úradalmi és erdőszeti hivatal egész személyzetét jókor reggel Bucsúm-Izbitára hajtatott mert legtöbb bizodalma a bucsúm-izbitai papban Szuts Gyorgyában volt. Itt (hihetőleg hogy a nép semmit se gyanitson szándékából) az egész vendégcsereg számára nagyszerű ebédet rendelt meg; azután a templomba ment, hol az isteni tiszteletet végezte; ennek végeztével pedig a néphez emelte szavát, figyelmeztetni akarván azt, hogy Katharina hamis úton jár, őket csak csalja; mert ha igaz úton járna, nem félne tisztességes emberek között is megjelenni; továbbá kérdé: miért nincs ő most ott?

Hadd nyilatkozzék nékie a nép előtt szándéka felől, s ha ez jó, még az ő részéről is támogatást remélhet!

E beszédére egy Pitok nevű ember, ki párszor Katharinának kísé-
rője volt bécsi útjában, azt kérde, akarják-e az urak, hogy Katharinát
oda vigye. És Saguna nyilvánított kívánságára, azonnal elő kerítette őt,
onnan, honnan senki sem álmodá, t. i. a bucsum-izbitai templom szom-
szédaságából.

Mihelyt Katharina a templomban megjelent, azonnal térdre eresz-
kedett a vicarius előtt, de ez nyájasan felemelte, s miután egy pár kér-
dést intézett volna hozzája, ebédre innepélyesen meghívá és karjára
fűzte őt, intvén az ispánsági hajdunak, hogy nyissa meg a menetet. A
mint a menet az izbitai pap laka felé haladt, a nép örömeiben, hogy
vezérnőjük ily kitüntetésben részesül, magán kívül volt.

A papnál, a megrendelés szerint, a szának készen állottak, s a he-
lyett, hogy Katharinát ebédre vezette volna Saguna, hirtelen maga mel-
lé ülteté a szánba, s hajtani parancsolt!

Katharina belátva veszedelmét, segélyért kiáltott, s egy cserbuli
Ónits nevű ember csakugyan el is kiáltá magát, hogy ne hagynák vezér-
nőjüket elragadtatni, de Zsurka Kandin (a mostani erdőcsősz Zsurka
Juon testvére) azon minden embert meglepett nyilatkozatára, hogy „a
ki mozdúlni mer helyéről, azt tüstént agyon üti,“ —
elhagyák menni a szánakat; mert bár volt egy pár közelebb az urakhoz,
kik a lovak kantárát megragadták, de ezeket részint ostorcsapásokkal,
részint a lovak segítségével hamar lerázták nyakukról.

Az elindulás oly gyorsan történt, hogy a Vicarius kíséreinek felöl-
tőnyei is mind a papnál maradtak, s a leggyorsabb hajtással mentek át
a Dialu-Maré-n, s csak annak Zalathna felőli lábánál, az úgynevezet Ke-
szajoknál pihentek meg egy perczig, honnan Katharinát Zalathnára vitték.

A gyors hajtás szükséges is volt, mert a nép a hegyen keresztül
vágott, s ha a Vicarius és kísérete csak egy pár perczig is késik, a bu-
csumcserbuli emlékkőnél utólériék, s onnan nehéz lett volna a menekülés.

Katharinát Zalathnáról Károly-Fehérvárra vitték fogságba. 1850-ben
még ott volt; 1851-ben találták őt a nagyszebeni útban, s ugyanazon

évben kormányrendelet következtében mint szökevényt keresték. Az után eltűnt, s hogy mivé lett . . . nem tudhatni.

1848-ban a népvezéreknek az erdők oda igerésével sikerült a népet táborba szólítani.

Valamint ragaszkodik a nép a száj hagyomány útján reá maradt azon hédelemhez, hogy egykor a vidék erdei mind az övéi valának; úgy követeli az 1848-ban egy és más meggondolatlan ifjonecz szájáról ellebbent ígert teljesítését.

A régibb időkben itt is, mint talán mindenütt a hazában az erdészet alárendelt szerepet játszott; alá volt pedig rendelve az előbb Abrudbányán később Abrudfaluán székelő úradalmi ispányságnak. Az ispányság függött az erdélyi kir. kincstár alatt álló, zalathnai adminisztratori hivaltaltól, mely igazgatta az offenbányai, topánfalvi (felső), abrudfalvi (köz-belső) és a zalathnai (alsó zalathnai) uradalmakat. Ő volt feje e vidék bányászati, kohászati, kémlelészeti és aranyváltói hivatalának.

Az adminisztratori hivatal székhelye Zalathna, elnöke az adminisztrator volt; tagjai: a kohó nagy mint a kohászati és kémlelészeti ügyek előadója; a bánya-mérnök (ki egyszersmind bánya-törvényszéki tanácsos is volt) mint a bányászati, az aranyváltó mint az aranyváltást tárgyzó ügyek, és a praefectus, mint úradalmi és erdészeti ügyek előadói; továbbá a segédszemélyzet. A perlekedések folytatása végett alkalmazva volt egy állandó álladalmi ügyész egy segéddel. —

Mint fennebb mondám Abrudfaluán az erdészet az ispányságnak volt alárendelve, kezelője pedig egy alárendelt tiszt (Überreiter) 100 ft. fizetéssel és lótartási átalánynyal; segédszemélyzete igen kevés számú csősz, 20 ft. évi fizetéssel és 56 ft. lótartási átalánynyal.

Az erdőkezelő hivatalnok teendője volt az ispányság ellenörködése alatti faútalványok kiállítása, tűzifavágatás a hivatalnokok és az aranyváltói hivatal szükségletére; kötelessége volt az erdőket bejárni, a tetemesebb károkat az ispánysági hivatalnak bejelenteni, néha vadászatot tartani, sat. A kihágók, ha jobbágyok voltak a járásbíró által, ha Abrud-

bánya és társközsége polgárai, a főbíró, vagy hegymester által büntetettek meg.

A kártérítés egy 1827-ben megerősítést nyert árszabály szerint történt, melyben tekintet nélkül a fa nemére, vagy használhatóságára ahány hüvelyk vastag volt a fa; annyi krajczár volt az ára.

E század második évtizedében új lendületet vett az erdészet. — Ugyanis akkori főerdőmester és kincstári tanácsos Rath Ignác kieszközte, hogy az erdők felméréssenek és szabályoztassanak.

E végből maga köré gyűjtött egy csoport oskolázott fiatal embert, kiket a felmérés elméleti és gyakorlati részére mindaddig tanított, míg ezek saját erejükön képesek valának a reájók bizott munkálatot folytatni.

Azonban Rath hirtelen elhalt, s követője a nagy munkát, mondhatni a befejezésnél, t. i. midőn már csak a letisztázás és a munkálat hitelesítése volt hátra, félben hagyta.

Ezen, mintegy 70000 ftba került munkálatnak habár befejezve soha sem volt, volt az a haszna, hogy meglévén az akkori felvételi térképek, tudja az ember legalább, mekkora kiterjedésűek voltak az erdők azon időben, és hogy képes volt néhány jeles fiatal, oskolázott emberrel megkedveltetni az erdész életet, kikből, azon korhoz mérve, igen használható erdészek váltak.

Az 1831-ik esztendőben Rath fennebb említett tanítványai egyikére bízott az abrudfalvi úradalom erdeinek kezelése, mégpedig ezen szomorú körülmények között:

1-ször. A felügyeleti személyzet amely, (mint fennebb említve volt) igen csekély számú, rosszúl fizetett egyénekből állott, bele volt szoktatva a néppel hivatalos kötelességből eredő fáradságát is megfizettetni.

2-szor. A faizásban, lett légyen az útalványozott, vagy szolgálatfa, semmi rend nem uralkodott. Így például az erdőcsősz a hivataltól kiállított útalványra tetszése szerénti vastagságú fát jegyezhetett, és pedig a honnan nékie tetszett; a mely visszaélésből keletkezett azután az, hogy a vásárló, ha jól ki akart jöni, tehetsége szerént egy húszast, vagy egy tallért is adott az erdőcsősznek fáradsága jutalma színe alatt. Nem lévén a szolgálat sem rendezve, a jobbágy onnan, a honnan neki tet-

szett, azt a fát, a mely jobban hasadt, levágta, egy részét vagy néha az egészet is elvitte, néha a maga számára, néha pedig eladni Abrudbányára, vagy Veres-patakra, a nélkül, hogy e visszaélésben meg lett volna akadályoztatva.

3-szor. Az erdők közé magokat befészkeltek lakosok — birtokaikat kiterjesztendő, — mindenfelé irtottak, s ha valamelyik rajta kapott s a személyzet által feljelentetett; legfennebb a krajczáros árjegyzék szerinti kártérítésre ítéltetett és testi büntetést szenvedett; de arra hogy e jogtalan foglalások a kamara részére visszafoglaltassanak, vagy érettek legalább a birtokossági jog elismerése tekintetéből valami kevés haszonbér fizetessék, arra senki sem gondolt.

4-szer. A Vurs nevű fenyőerdő $\frac{1}{3}$ -része a szél által le volt döntve.

5-ször. A Doszu-Mare és Zsámene nevű bükkös erdőket a Veres-patakiak éjjelenként felfegyverzetten nagy számmal megtámadták, s míg egy része védelemre fegyverekkel készen állott, más része a fákra ragasztott számtalan gyertyák világánál vágta a fákat. A könnyebben hasítható részt elvitték, a többi ott maradt. A Verespatakiak által okozott rombolás mekkoraságát el lehet képzelni, ha mondom, miszerint az általok hátra hagyott hulladékot 12 évig hordották az után taxa mellett tűzfának.

6-szor. Ezen úradalom szomszédságában fekvő Bleseny és Dupepiatra községek lakói annyira megtámadták volt az erdőket, hogy a szolgálati személyzet nem volt elégséges ellenökben azokat meg védeni; hanem néha az úradalmi falvak lakóit is ki kellett állítani a védelemre.

Ily körülmények között lehet képzelni, hogy az illető hivataloknak marokra kellett szorítani a dolgot; ha tisztét lelkiismeretesen betölteni akarta.

Nagy feladat állott e zilált viszonyok rendezésében az illető előtt de azon szerencsés körülmény, miszerint azon időben minden a kezelést érdeklő intézkedés iránt, ha ez nem eredett az illető kezelő hivatalnoktól, legalább véleményt kértek tőle, és hogy a fennebb nevezett egyéniségben egy oly ember vette a gyeplőt kezébe, a ki mind a néppel,

mind előjáróival; mind pedig azon egyénnel, kik állásoknál fogva segítséget nyújthattak tervei fogantatására, meg tudta magát kedveltetni.

Legelőszőr a szolgálati személyzet számát igyekezett nevelni, mi sikerült is annyira, miszerint 1836-ban az már egy erdősáfrából, egy alerdőszből és 21 csőszből állott.

A csőszöknek illetékek rendesen kijárván, meg volt tiltva valakitől ajándékot fogadni el.

Miután a szolgálati személyzetet azon számra képes volt emelni, hogy féligmeddig a kihágások ellenében gátat vethetett; egy pár tekintélyes verespataki embert kézre kerített, s azokat az illető közigazgatósági hivatalnok által példásan megbüntettette, mely fogás által tökéletesen megtörte a nyakas verespatakiakat.

Hasonlólag bánt el a bleseniekkal és dupepiatraiakkal.

Abrudbánya lakói számára tűzifául őllát vágatott. A verespataki és kornai lakosok részére, kikhez szekérút nem vezetett, 1832-ben oly engedményt nyert ki, hogy (hetenként kétszeri hordás mellett) egy lóval egy évre 2 ft. 24 krért, gyalog szerrel 40 krért a bányaépítő fától visszamaradott hulladékot útalványozni lehessen.

Nem szűnt meg a már megkezdett munkát, t. i. a bányafa kiadását a legfelsőbb engedmény (Sófalvi B. t. k. 1 rész 214 lap) határaiha szorítani vissza; miután tapasztalta, miként bányaépítő fa czíme alatt egyéb czélokra tetemes mennyiségű fa fordittatik, és a bányász czíme alatt olyan is részesül az ingyen javadalomból, kinek tulajdonképen azt élvezni nem lenne joga.

Ezt oly képen tudta kivinni, hogy az illető bányahatóságokat (bányamesteri hivatalokat) barátságos egyetértés útján mint egy kényszerítette minden egyes egyén szükségletéről bizonyítványt adni. — A bányamesteri hivatalok segédszemélyzetök segítségével mindig képesek voltak a szükséglet mennyiségét kipuhatolni, s ha netalán valakinek eszébe jutott volna kijátszani őket, az illető erdőcsősz által feljelentetvén, keményen megbüntettetett.

Az erdőirtások nagy részének visszafoglalását 1836-ban kivitte, mely visszafoglalt irtások vagy haszonbérbe adattak, vagy beültetettek.

1837-ben a pálinka főző jobbágyokra az elhasználandó fa árában egy évre 12 ft. p. p. róvatott; így róvattak meg a fazékasak, kenyérsütők stb. azok t. i., kik a fát kereskedési czikkek előállítására használták. É róvat alá estek a bányakovácsok is, a hulladék fából égetett szén használatáért.

Belátva azt, hogy némely a bányászatra használandó darabok, mint pl. a bányában a fapálya sinei, a pallók, zúzda-nyílak, zavarékládák és ezek oldalfalai előállításánál sok fa vesztegetődik: 1837-ben ki-
eszközölte egy fűrészmalom építtetését Bucsum-Izbitán.

1837-ben a krajczáros tarifa helyébe újat állított össze. A mi a feladás körüli eljárást, a vásárlók és haszonvevők ellenőrzését illeti, czél-szerűnek tartom egy 1848-ban e tárgyban felterjesztett kimutatásnak kivonatát adni; azért hogy az újabb időkben részint a körülmények hatalma alatt, részint pedig felsőbb parancsolatok után életbeléptetett, illetőleg lépett változások, s azoknak célra vezetősége (?) annál inkább kitűnjék. E kimutatás szerint adatott:

1-ször. Tűzifa a jobbágyoknak

a) háztartási szükségre bizonyos meghatározott napokon, az erdőgazdászati szabályait szem előtt tartva, szekér-, ló-sat. terüszámra egy család számára 2 töm köb öl.

b) pálinka főzésre az erdőhivatal által kiállított, s az ispánysági hivatalban 12 fttal megfizetett útalványra, adatott egy üst számára 7,2 töm köb öl.

c) Kenyérsütésre kereskedés végett, oly módon, mint b) alatt egy sütőkemenczére 3 töm köb öl.

d) bányakovácsoknak mint b)- és c)-alatt 3 töm köb öl egy műhelyre.

e) a bányamunkásoknak, kik tulajdonképen nem voltak jobbágyok, adatott hetenként kétszeri, lóval való hordás mellett 2 ft. 10 krért 3 töm köb öl, hátán hordva 40 krért 1 töm köb öl feküfa.

2. Ölfá az erdőhivataltól kiállított s az ispánysági hivatalban kifizetett útalványra.

3. Gazdasági építő és eszközfa.

a) a jobbágyoknak és az utak építésére. Miután az erdőhivatal segédszemélyzete által, meggyőződött a szükségességről, útalványozta a kért mennyiségű fát szálfá-, darab- vagy szekérszámra; az erdőcsőszöknek azután kötelességük volt ügyelni arra; vajjon az illető kizárólag a kért célra használja-e azt?

b) a nem jobbágyoknak az 1839-ben megerősített árszabály szerint szálfá-számra árultatott az építőfa.

4. Bánya-építő-, munka- és eszközfa.

a) egyáltalában. Minden bánya birtokosnak igénye lehetett a szoros értelemben vett bánya-építő-, munka- és eszköz-fát ingyen kaphatni; de hogy a visszaélések megszüntetessenek, mindenki kötelezve volt bizonyítványt hozni az abrudbányai bánya-mestertől, a topánfalvi aranyváltótól, vagy az abrudbányai bányanagyi hivataltól, vagy pedig szóval kellett bizonyíttatni a kerpenyesi, bucsumi vagy abrudfalvi bányamesterek által, mely bizonyítás után megkapta a szükséges útalványt; de az erdőcsőszök bármelyike jogosítva volt felügyelni, vajjon az illető arra a végre használja-e fel a fát a mire kérte?

b) különösen. A bánya és zúzda melletti őrházak építésére, a kereskedésre készített bányaeszközök előállítására, továbbá, némely a zúzda egyes részeihez szükségeltető fákat az 1839-ben megerősített árszabály szerint kellett megfizetni.

Megjegyzés képen nem tartom feleslegesnek felemlíteni, hogy habár az akkori időben uralkodó körülmények egy felől készítették, más felől módot nyújtottak a bányásznak a lehető mennyiségű fát útalványoztatni, s habár a bányászati építések az egész törzsnek mindig csak egy részecskéjét használták is fel: nem vala képes az erdőhivatal az 1-ső pont alatt felemlített szükségleteket csupán hulladék-, vagy feküfa képében szolgáltatni ki. Különösen a jobbágyoknak járandó tűzifa kiadása a felállított, törvény által meghatározott alakban azért nem szolgáltatott ki; mert onnan, a hol ilyes fekü- vagy hulladék-fát találhattak volna is, gyakran teljes lehetetlen vala a tűzifát a hegyeken elszórva fekvő házaikhoz szállítani; de ha a lehetőség meg is lett volna, alig

hiszem, hogy kényszerítési módot lehetett volna e részben alkalmazni azért, mert a házak közelsége az erdőkhez, akármely rendszabálylyal daczolni engedte a lakókat.

Belátta a felsőség káros voltát a jobbágyok befészkelődésének az erdők közé, s igyekezett is segíteni az által, hogy 1842-ben elrendelte véleményyt adni arról; mi úton lehetne kisajátítani azon birtokokat, melyeknek fekvése káros a kincstári birtokra nézve, és kiknek birtokait kellene kisajátítani.

1843-ban felterjesztetett a terv 66 abrudfalvi és 29 bucsumi lakos birtokának kisajátítása végett, mely a mellett hogy a kincstárnak kiszámithatlan és tán soha többé nem foganatosítható előnyöket ígért, csak mintegy 14000 forintba került volna; azonban ez is, mint sok más üdvös dolog keresztül nem vitetett soha.

Az abrudfalvi erdők sajátságos kezelése minden ágának hű képe lön itt vázolva, úgy amint abba is, mint a hon összes viszonyaiba korszakot alkotólag nyúlt be az 1848—1849-iki véres katasztrófa minden fennálló, jó és rossz intézményt felforgató, összeuszavaráó keze.

Hogy miként sikerült a forradalom után az arra hivatott közegeknek a felforgatott jogfogalmak káószából kibontakozni, az abrudfalvi erdőségeknek a volt jobbágyok- és a bányászathozói viszonyainak gordusi csomóját megoldani, azt megkísértjük alkalmilag egy más czikkben vázolni. —

A lombtakarmány értéke.

A lomb különböző neveit a bennök rejlő szerves tápanyagok mennyisége szerint, vegytani kísérletek nyomán, a következő rendbe lehet sorozni:

Mezgés égerfa	82,6
Tölgy	82,0
Mogyoró	80,3
Gyertyán	79,9
Juhar	79,4